

prisutnih u njemačkom društvu od kraja 19. stoljeća, kao na jedan od glavnih razloga za relativno brzu militarizaciju širih društvenih slojeva nakon katastrofe prvog svjetskog rata u Njemačkoj; u posljednjem, četvrtom radu iz ove cjeline pod naslovom „*'Nun, Volk steh auf...!' Stalingrad und der 'totale' Krieg*” autor je pokušao odgovoriti na pitanje je li propala ljetna ofanziva njemačke vojske na Istočnom bojištu 1942 godine utjecala na nametanje koncepta sveobuhvatnog mobiliziranja stanovništva na području koje je kontrolirao Treći Reich i koliko je vodstvo Wehrmachta utjecalo na mjere koje je Nacionalsocijalistička stranka provodila za daljnje vođenje rata. Posljednja, četvrta cjelina Kroenerove knjige, koja govori o ratnim mitovima, sadrži dva priloga, od kojih prvi, naslovljen „*Ein protestantisch-arischer Held aus Mitternacht. Stationen des Gustav-Adolphs-Mythos 1632 bis 1945*”, analizira pojavu povijesnog mita o švedskom kralju Gustavu II. Adolfu u Njemačkoj do 1932. godine i njegovoj percepciji u historiografiji, umjetnosti, književnosti i politici; drugi rad pod naslovom „*Nun danket alle Gott-bis zur letzten patrone*” posvećen je mitskim bitkama kao sastavnom dijelu politički instrumentaliziranog kolektivnog sjećanja u Njemačkoj, u kojem je autor analizirao Bitku kod Leuthena iz Sedmogodišnje rata kao primjer mitske bitke pruskog militarizma, bitku kod Sedana kao primjer bitke koja je prerasla u simbol nacionalnog zajedništva i ujedinjenja Njemačke, te staljingradsku bitku 1942/43 godine kao specifični nacionalsocijalistički mit o žrtvovanju, koji se pretvorio u mit o propasti i postao simbol jedne zločinačke i uništavalačke ideologije. Navedeni Kroenerovi radovi zanimljivi su zbog vrlo širokog raspona tema i problema koje je autor istraživao, a njegova knjiga bi mogla poslužiti kao predložak i poticaj za nove istraživačke teme u hrvatskoj historiografiji, kojoj nedostaju radovi iz područja vojne povijesti, posebno povijesti Vojje krajine, zbog čega su i na početku 21. stoljeća istraživači prisiljeni posezati za radovima znanstvenika iz 19. stoljeća. Zato bi Kroenerova knjiga mogla biti mali, ali bitan poticaj za otvaranje novih istraživačkih područja u hrvatskoj historiografiji, čije bi pokretanje pridonijelo rješavanju brojnih nepoznanica iz hrvatske vojne prošlosti.

Zlatko Kudelić

Mario Jareb, *Hrvatski nacionalni simboli*, ALFA d. d. - Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2010., 472 stranica

Početkom travnja 2010. godine iz tiska je izašla nova knjiga dr. sc. Marija Jareba „*Hrvatski nacionalni simboli*“ u izdanju izdavačke kuće ALFA d. d. i Hrvatskoga instituta za povijest. Dr. sc. Mario Jareb viši je znanstveni suradnik na Hr-

vatskome institutu ta povijest koji se u svojem znanstveno-istraživačkom radu osnovno bavi Nezavisnom Državom Hrvatskom i ustaškim pokretom odnosno ustaško-domobranskim pokretom do 1941. godine i to u sklopu projekta „Mediji i promidžba Nezavisne Države Hrvatske“ voditeljica kojega je dr. sc. Nada Kisić Kolanović. Ipak, u njegov znanstveni interes spadaju i pitanja nastanka, razvoja i uporabe hrvatskih nacionalnih simbola te je novoobjavljena knjiga svojevrsna kruna njegova dosadašnjeg bavljenja tom problematikom.

Prema riječima jednoga od recenzenta knjige dr. sc. Vladimira Gajgera nacionalni simboli - i to ponajprije grb, zastava i himna - važan su čimbenik nacionalnoga identiteta svakoga naroda. Štoviše, prema njegovim riječima, nacionalni simboli pojavljuju se kod većine europskih naroda tijekom nacionalnih integracija i stvaranja suvremenih nacija u prvoj polovici 19. stoljeća. Stoga su svakako i hrvatski nacionalni simboli važan dio hrvatskoga nacionalnog identiteta.

Knjiga dr. Jareba nakon prvoga uvodnog poglavlja podijeljena je na još sedam poglavlja koja kronološki prate nastanak, razvoj i uporabu hrvatskih nacionalnih simbola. U prvomu uvodnom poglavlju (stranica 9. - 12.) autor objašnjava svoju želju da knjigom *Hrvatski nacionalni simboli* pruži što više podataka o razvoju hrvatskih nacionalnih simbola te da razjasni neke od dvojbi koje se i danas pojavljuju u hrvatskoj javnosti. Knjiga se temelji na autorovim vlastitim istraživanjima, ali i na (ne toliko brojnoj) hrvatskoj heraldičkoj i veksikološkoj znanstvenoj literaturi. U prvome su to redu vrlo dobro poznate zbirke grbova P. R. Vitezovića iz 1701. godine i rukopisni grbovnik obitelji Korjenić-Neorić iz 1595. godine, ali i heraldičke i leksikološke studije I. Bojničića, E. Laszowskoga, B. Zmajića, M. Grakalića, I. Banca, V. Brajković, J. Borošak-Marjanović i T. Todorovića. Potrebno je naglasiti da je dr. Jareb upoznat i s heraldičkim studijama objavljenima nakon 2000. godine. Riječ je o radovima G. Oštrića, O. Talpa, Ž. Heimiera, H. Kekeza i O. E. Filipovića, koje je autor također koristio u pisanju svoje vrlo vrijedne studije o hrvatskim nacionalnim simbolima.

Drugo poglavlje (stranica 13. - 49.) obuhvaća razdoblje od nastanka hrvatskoga grba i zastave do polovice 19. stoljeća. Bavi se pitanjima nastanka i uporabe hrvatskoga šahiranoga grba te nastankom i prvobitnom uporabom grba Dalmacije. Nadalje, u ovome poglavlju riječ je o heraldičkoj zastupljenosti hrvatske države i hrvatskih zemalja od nastanka hrvatskih zemaljskih grbova do 19. stoljeća te o nastanku i uporabi grba Slavonije kao i o nastanku grba i zastave Dubrovnika, tj. Dubrovačke Republike. Drugo poglavlje završava potpoglavljem o počecima hrvatske zastave, tj. o prvim zastavama hrvatskih banova iz 17. stoljeća i kasnijih vremena. Ovdje je posebno potrebno istaknuti da je autor pronašao - do sada nepoznat - podatak o šahiranome hrvatskom grbu naslikanome na pročelju gradske vijećnice u slovačkome gradu Bardejovu, koji autor vrlo vjerojatno ispravno datira u razdoblje njezine gradnje između 1505. i 1511. godine.

U trećemu poglavlju pod naslovom „Razdoblje stvaranja i prvobitne uporabe hrvatskih nacionalnih simbola – od ilirske Leljive do trobojnice“ (stranica 51. - 75.) autor objašnjava okolnosti i uzroke izbora ilirske Leljive (šestokraka zvijezda i polegnuti polumjesec) u vrijeme hrvatskoga nacionalnog preporoda, tj. ilirskog pokreta. Potom objašnjava nastanak suvremene hrvatske nacionalne zastave u vrijeme bana Josipa Jelačića i pritom odbacuje tezu da je hrvatska trobojnica crven-bijeli-plavi nastala pod utjecajem ruske trobojnice - kao što je slučaj s nacionalnim zastavama Slovaka, Slovenaca, Srba i Bugara. Dr. sc. Jareb, pozivajući se na tumačenje Jelačićeva suvremenika Neustädtera, smatra da je hrvatska trobojnica nastala iz starih hrvatskih narodnih boja - crvene i bijele te crvene i tamnomodre koje su bile u Slavoniji. Osim toga, autor smatra da je hrvatska trobojnica s bijelim poljem u sredini vrlo vjerojatno oblikovana prema austrijskoj trobojnici, koja je često korištena u Vojnoj krajini i Banskoj Hrvatskoj te prema mađarskoj nacionalnoj trobojnici, koja se pojavila potkraj 18. stoljeća, a kod obje je središnje vodoravno polje bijele boje. U nastavku istoga poglavlja autor razmatra sudbinu hrvatske zastave u razdoblju Bachova apsolutizma te ponovnu afirmaciju hrvatske trobojnice nakon njegova sloma, ali i uporabu hrvatskoga grba do sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. godine.

Poglavlje „Hrvatski nacionalni simboli u razdoblju austrougarskoga dualizma (1868. – 1918.)“ (stranica 77. - 159.) autor je podijelio na nekoliko tematski razdvojenih, ali ipak usko povezanih potpoglavlja. Tako dr. Jareb piše o grbu Trojedne Kraljevine nakon Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. godine i to poglavito o primjerima njegove službene uporabe temeljene na tekstu same nagodbe. Naime, iako je Nagodba načelno uredila uporabu hrvatskoga grba i zastave u granicama Trojedne Kraljevine, njezine odredbe ipak nisu ništa rekle o njihovom izgledu, a nije ni pobliže određeno kako će se grb, zastava i zemaljske boje koristiti na javnim mjestima i dokumentima. U istome poglavlju autor govori o zajedničkome grbu Zemalja Krune Svetoga Stjepana te o grbu grada Rijeke kao „corpusu separatumu“, ali i o zastavi Trojedne Kraljevine i hrvatskoj nacionalnoj zastavi. Nadalje, dr. Jareb piše i o uporabi mađarske i srpske zastave u Trojednoj Kraljevini i Dalmaciji, pri čemu je često dolazilo do kršenja Nagodbe i sukoba simbolima. U istome poglavlju ima riječi i o novoj zastavi Hrvatskoga sveučilišta te o krunama ponad hrvatskoga grba kao i o posebnoj uporabi grbova Istre i Dalmacije do 1918. godine.

Četvrto poglavlje (stranica 161. - 265.) proučava uporabu i sudbinu hrvatskih nacionalnih simbola u razdoblju između dvaju svjetskih ratova (od 1918. do 1941. godine). U početku ima riječi o upotrebi hrvatskoga šahiranog grba na grbu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, a potom i o novoj afirmaciji hrvatskih nacionalnih simbola 1925. godine prilikom obljetnice tisućugodišnjega hrvatskog kraljevstva. Osim toga, autor objašnjava popularizaciju uporabe pletera kao jednoga od čimbenika vizualnoga identiteta hrvatskoga naroda. Posebna pozornost posveće-

na je formiranju Zagrebačke oblasti (1927. – 1928.), tj. pokušaju povezivanja hrvatskih zemalja i novoj afirmaciji hrvatskoga grba pri čemu je veliku ulogu imao narodni vođa i političar Stjepan Radić. Nadalje, autor govori o položaju službene i neslužbene uporabe hrvatske zastave tijekom dvadesetih godina 20. stoljeća, ali i o uporabi hrvatskih nacionalnih simbola u razdoblju diktature kralja Aleksandra Karađorđevića. Zanimljivo je kako je na znanstveno utemeljen način dr. Mario Jareb progovorio i o hrvatskim nacionalnim simbolima u hrvatskome iseljeništvu te o pojavi ustaško-domobranskoga pokreta i njegovim simbolima. Osim toga, autor veliku pozornost daje i grbovima, zastavama i simbolima kao simbolima tuđinskih pretenzija prema hrvatskim zemljama između dvaju svjetskih ratova. Četvrto poglavlje završava dvama potpoglavljima o hrvatskim nacionalnim simbolima u Kraljevini Jugoslaviji od atentata u Marseillesu do uspostave Banovine Hrvatske, kao i o hrvatskim nacionalnim simbolima u vrijeme Banovine Hrvatske.

U petome poglavlju pod naslovom „U sjeni totalitarizama – hrvatski nacionalni simboli u razdoblju Drugoga svjetskog rata“ (stranica 267. - 298.) dr. Mario Jareb u prvome potpoglavljju uz mnoštvo primjera obrađuje uporabu hrvatskoga šahiranoga grba u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske kao i u područjima priključenima Italiji. Autor pritom odbacuje tezu da je svaki šahirani hrvatski grb koji započinje s prvim bijelim poljem nužno ustaški simbol. Naime, prema „Zakonskoj odredbi o državnom grbu, državnoj zastavi...“ od 28. travnja 1941. godine na grbu Nezavisne Države Hrvatske, koji započinje prvim bijelim poljem, ponad štita obavezno se nalazilo stilizirano slovo „U“ unutar zvjezdolike tropletne vitice. Isti je slučaj bio i s državnom zastavom. Autor napominje kako je uporaba šahiranoga grba s prvim bijelim polje bila vrlo česta još od najstarije uporabe toga grba te stoga grb s prvim bijelim poljem ne treba povezivati s totalitarističkim ustaškim sustavom. Dr. Jareb također u ovome potpoglavljju analizira četničke simbole koji su se pojavljivali na prostoru Nezavisne Države Hrvatske u razdoblju Drugoga svjetskog rata. Drugo potpoglavlje petoga poglavlja autor je posvetio simbolima partizanskoga pokreta te njihovu odnosu s hrvatskim nacionalnim simbolima te ga naslovio: „U sjeni srpa i čekića – partizanski pokret i hrvatski nacionalni simboli“.

Autor u poglavlju „Hrvatski nacionalni simboli u poslijeratnoj Jugoslaviji – u zagrhljaju krakova zvijezde petokrake“ (stranica 299. - 328) svoju pozornost prvenstveno vraća na uporabu hrvatskih nacionalnih simbola u hrvatskome iseljeništvu i političkoj emigraciji kao i na uporabu hrvatskoga pletera u Hrvatskoj nakon završetka Drugoga svjetskog rata 1945. godine. Osim toga, u ovome poglavlju ima riječi o hrvatskim pokrajinskim grbovima te o njihovoj uporabi u domovini i inozemstvu od 1945. do 1990. godine.

Posljednje kronološko poglavlje govori o hrvatskim nacionalnim simbolima od sloma komunističkoga režima do danas (stranica 329. - 393.). I ovo je poglavlje autor podijelio na nekoliko manjih tematskih potpoglavljja. Tako u prvome od

njih autor razmatra primjere uporabe hrvatskih nacionalnih simbola 1990. godine, dok u drugome prikazuje raspravu o novim simbolima i usvajanju amandmana na Ustav (tada još Socijalističke) Republike Hrvatske. Naposljetku, novi simboli usvojeni su 21. prosinca 1990. godine kada je Sabor Republike Hrvatske izglasao „Zakon o grbu, zastavi i himni Republike Hrvatske te zastavi i lenti predsjednika Republike Hrvatske“. U istome poglavlju autor objašnjava i opisuje simbole srpskoga agresora na Republiku Hrvatsku, potom govori i o negativnim stereotipima o hrvatskim nacionalnim obilježjima koji su se tada pojavljivali u inozemnoj javnosti, zatim o stereotipima o „ustaštvu“ grba s početnim bijelim poljem u hrvatskoj javnosti, ali i o uporabi ustaških simbola u Hrvatskoj od početaka demokratskih promjena do danas. Sedmo poglavlje autor završava razmatranjima o obilježjima Hrvata u Bosni i Hercegovini, potom o uporabi hrvatskih pokrajinskih grbova i zastava od 1990. godine do danas te o hrvatskim nacionalnim simbolima danas.

Autor svoje djelo završava zaključnim razmatranjima (stranica 395. - 418.) u kojima podvlači ranije iznesene teze o postanku, razvoju i uporabi hrvatskih nacionalnih simbola - u prvome redu grba i zastave - od njihova postanka do danas.

Dr. Jareb svoje je djelo napisao koristeći klasičan kronološki historiografski pristup, koji je svakako najbolji i najprikladniji za tematiku kojom se bavi. Knjiga je pisana razumljivim i brzo čitljivim jezičnim izričajem te je znanstveno utemeljena i popraćena uobičajenim znanstvenim aparatom, što se posebno očituje u brojnim bilješkama (ukupno 711) u kojima se autor poziva na gotovo cjelokupnu relevantnu literaturu. Osim toga, djelo je utemeljeno i na, do sada manje ili više poznatoj, arhivskoj građi. S jasnom namjerom približavanja široj čitateljskoj publici, a ne samo usko znanstveno-stručnoj, autor se svjesno odlučio da bilješke uz tekst stavi na kraj pojedinoga poglavlja kako bi i šira čitateljska publika bez većih problema mogla pratiti izneseni sadržaj. Osim toga, posebnu vrijednost knjige čine i brojni ilustrirani prilozi (ukupno 591 ilustracija) koji vrlo dobro prate sadržaj knjige, a među njima ima i mnogo, do sada gotovo u potpunosti nepoznatih, primjera uporabe hrvatskih nacionalnih simbola. Naravno, djelo je popraćeno i ostalom uobičajenom znanstvenom aparaturom kao što su prijevod sažetka na engleski jezik (stranica 419. - 443.), popis kratica (stranica 444.) i korištene literature (stranica 445. - 459.) te kazalo osoba (stranica 460. - 472.)

Knjiga dr. sc. Marija Jareba *Hrvatski nacionalni simboli* predstavlja do sada najobuhvatniju i najtemeljitiju studiju o vizualnim hrvatskim nacionalnim simbolima - grbu i zastavi te predstavlja temeljno djelo za buduće studije o ovoj tematici. Naime, i sam je autor svjestan kako je svojim radom otvorio još mnoga pitanja. Prikaz djela dr. Jareba može se zaključiti riječima drugoga recenzenta knjige dr. sc. Roberta Skenderovića, koji kaže da je „Aktualnost pitanja povijesti razvitka hrvatskih nacionalnih simbola vezana i uz relativno nedavno stvaranje demo-

kratske Republike Hrvatske i njezinih državnih simbola kao i uz povijest Domovinskoga rata i velikosrpske agresije kada su brojni medijski i 'znanstveni' napadi na hrvatske nacionalne simbole korišteni kao propagandno oružje. U tome smislu ovo djelo dr. Jareba predstavlja pravi odgovor na brojna pitanja koja se u javnosti i u medijima svakodnevno pojavljuju.“

Hrvoje Kekez